

УДК 355.237:005.336.2

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/67-2-43>**Андрій САВЧЕНКО,**

orcid.org/0000-0002-1525-6258

аспірант кафедри початкової освіти та педагогічної інноватики
Українського державного університету Михайла Драгоманова
(Київ, Україна) petkoluda2015@gmail.com

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ СФОРМОВАНOSTІ УПРАВЛІНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОФІЦЕРІВ ТАКТИЧНОГО РІВНЯ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Експериментальне дослідження для підтвердження ефективності «Формування управлінської компетентності офіцерів тактичного рівня у процесі професійної підготовки» проводилося на базі Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Військової академії (м. Одеса) в період з 2021–2023 рр. До експериментальної роботи було залучено курсантів других–третьох курсів. Групи вирівнювалися за показниками успішності, де середній бал успішності серед курсантів другого курсу навчання серед експериментальних груп склав 3,95 балів за п'ятибальною системою оцінки, а серед курсантів контрольних груп – 3,9 балів, що є у межах допустимого для коректного початку і проведення педагогічного формувального експерименту.

Відповідно до проведеного констатувального експерименту за методикою КОС-1 встановлено на початку експерименту відносно однаковий рівень у контрольній і експериментальній групах. Оціночний показник за методикою КОС-1 в експериментальній групі становить 3,75, а у контрольній групі – 3,7, що свідчить про однорідність респондентів як у контрольній, так і експериментальній групах перед початком експерименту і можливість коректного проведення формувального етапу педагогічного експерименту.

В констатувальному педагогічному експерименті автор виходив із вимоги системності, що дозволяє охопити досліджувані явища в усіх його зв'язках, проявах, опосередковуваннях. Застосовані методи експериментального дослідження умовно поділено на чотири групи: психолого-педагогічні, спостереження, бесіди та анкетування, оцінка інтелекту, метод математичної статистики.

За допомогою методу математичної статистики було доведено однорідність контрольної та експериментальної груп. Про це свідчать наступні результати розподілу курсантів за рівнями сформованості ціннісних орієнтацій військового управління (контрольна група), що було представлено за такими пропорціями: високий рівень продемонстрували – 51 (24%), середній – 75 (35%) і початковий – 90 (41%) курсантів, тоді як респонденти експериментальної групи показали високий рівень – 53 (25%), середній – 74 (35%) і низький – 89 (41%).

Ключові слова: управлінська компетентність, констатувальний експеримент, експериментальне педагогічне дослідження, офіцери тактичного рівня.

Andrii SAVCHENKO,

orcid.org/0000-0002-1525-6258

PhD Student at the Department of Preschool Education and Pedagogical Innovation
Dragomanov Ukrainian State University
(Kyiv, Ukraine) petkoluda2015@gmail.com

ORGANIZATION AND METHODS FOR EXPERIMENTAL RESEARCHES OF FORMING MANAGERIAL COMPETENCE IN TACTICAL LEVEL OFFICERS IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL TRAINING

An experimental study to confirm the effectiveness of "Formation of managerial competence of tactical-level officers in the process of professional training" was conducted on the basis of the Military Institute of Taras Shevchenko Kyiv National University and Military Academy (Odessa), in the period from 2021 to 2023. Cadets of the 2nd and 3rd years were involved in the experimental work. The groups were aligned with success indicators, the average success score among the cadets of the second year of study among the experimental groups was 3.95 points according to the five-point evaluation system, among the cadets of the control groups it was 3.9 points, which is within the limits of what is permissible for the correct start and conduct of pedagogical formative experiment.

According to the ascertainment experiment conducted using the KOS-1 method, a relatively equal level was established in the control and experimental groups at the beginning of the experiment. The evaluation index according to the KOS-1 method in the experimental group is 3.75, in the control group – 3.7, which indicates the homogeneity of respondents in the control and experimental groups before the start of the experiment and the possibility of correctly conducting the formative stage of the pedagogical experiment.

The ascertainment pedagogical experiment was based on the requirement of systematicity, which allows to cover the studied phenomena in all its connections, manifestations, mediations. Applied methods of experimental research are conditionally divided into four groups: psychological and pedagogical; observations, interviews and questionnaires; intelligence assessment; method of mathematical statistics.

Using the method of mathematical statistics, the homogeneity of the control and experimental groups was clearly proven. The following results show that the distribution of cadets according to the levels of formation of value orientations of military administration (the control group) was presented in the following proportions: high level was demonstrated by 51 (24%), medium – 75 (35%) and elementary – 90(41%) cadets. Experimental group: a high level was demonstrated by 53 (25%), medium – 74 (35%) and low – 89 (41%) cadets.

Key words: managerial competence, ascertainment experiment, experimental pedagogical research, tactical level officers.

Аналіз публікацій. Проблему підготовки військових фахівців, конкретизацію значення професійних та управлінських компетентностей військовослужбовців розглядають такі науковці як І. Бахов, С. Бурий, О. Діденко, О. Колісник, О. Маслій, В. Петренко, О. Прохоров, В. Рижиков, І. Толок, О. Шевченко та ін. Наукове обґрунтування та практику проведення педагогічного експерименту аналізують у свої наукових пошуках С. Бурий, О. Діденко, О. Маслій, Л. Петько, О. Прохоров, В. Рижиков, І. Устинов, які проводять педагогічні дослідження у сфері військової освіти.

Мета статті – провести науковий аналіз методологічних основ проведення педагогічного експерименту і практично розробити організацію та методи експериментального дослідження сформованості управлінської компетентності офіцерів тактичного рівня у процесі професійної підготовки.

Актуальність статті. Відповідно до мети та завдань нашої наукової роботи «Формування управлінської компетентності офіцерів тактичного рівня у процесі професійної підготовки» нами було проведено експериментальне дослідження із спеціальної управлінської підготовки майбутніх офіцерів тактичного рівня та визначення практичного значення управлінської компетентності для соціально значимої професійної діяльності майбутніх офіцерів тактичного рівня.

Виклад основного матеріалу. Дослідження проводилося на базі Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка та Військової академії (м. Одеса) протягом 2021–2023 рр. До експериментальної роботи було залучено курсантів 2–3-х курсів і було сформовано дві групи: експериментальну (ЕГ) та контрольну (КГ).

Експеримент – це метод досліджування педагогічного явища, умови прояву та розвитку якого створюються штучно. Класична експериментальна схема потребує наявності незалежної й залежної змінних. Для професійної освіти незалежною змінною виступають умови виховання й навчання, що особливо важливо в освітньому процесі ВВНЗ та ВНП(ЗВО), а залежна змінна — це

закономірності та особливості перебігу психічних процесів, на розвиток яких спрямовано педагогічну діяльність (Зельницький, 2017; Інноваційні педагогічні..., 2018).

Констатувальний педагогічний експеримент був початком експериментального дисертаційного дослідження, тому для забезпечення вірогідності проведення експерименту склад респондентів вирівняно (перед початком експерименту) до допустимої однорідності з урахуванням основних показників, які впливають на загальний показник, а саме – показник успішності опанування навчальним матеріалом (за середнім балом попередньої академічної сесії), тестування на інтелект (Петько, 2011; 2014). Для цього застосовано загальноприйняті тести. Одним із таких опитувальників стала методика оцінювання комунікативних організаторських схильностей – методика КОС-1 (Устинов, 2011).

Відповідно до проведеного *констатувального експерименту* за методикою КОС-1 встановлено відносно однаковий рівень у КГ і ЕГ на початку експерименту. Оціночний показник за методикою КОС-1 в ЕГ становить 3,75, у КГ – 3,7, що свідчить про однорідність респондентів у контрольній та експериментальній групах перед початком експерименту і можливості коректного проведення формуального етапу педагогічного експерименту.

Методи експериментального дослідження. При виборі методів експериментального дослідження ми виходили з вимоги системності, що дозволяє охопити досліджувані явища в усіх його зв'язках, проявах, опосередкуваннях. Вище зазначені методи експериментального дослідження умовно можна поділити на чотири групи: психолого-педагогічні; спостереження, бесіди та анкетування; оцінка інтелекту; метод математичної статистики (Прохоров, Рижиков, 2017; Рижиков, 2010; Vakhov et al., 2018) (Рис. 1).

Нижче розглянемо кожну групу методів окремо.

Перша група – психолого-педагогічні методи – включає роботу з інформативними джерелами, бесіди, вивчення регламентуючих доку-

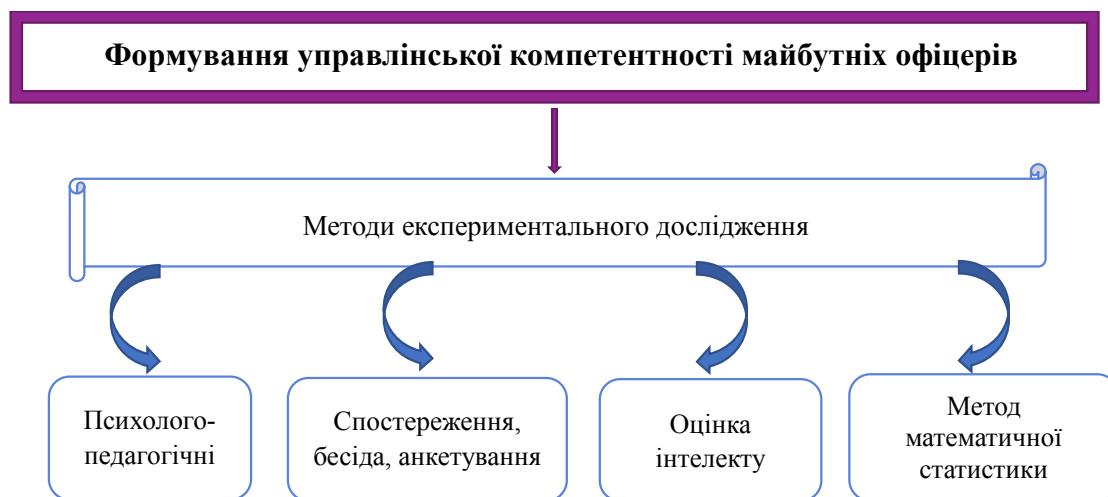

Рис. 1. Ранжировка методів за групами експериментального дослідження

ментів, ознайомлення документації щодо аналізу успішності респондентів експериментальної та контрольної груп. Аналіз інформативних джерел спрямований на визначення методологічних основ дослідження і включає вивчення робіт провідних вчених у галузі філософії освіти, системного підходу, психолого-педагогічних принципів управління освітнім процесом, проблемам адаптації.

Особливу увагу приділено вивченню літератури з основ системного підходу як основного методологічного принципу пізнання (Інноваційні педагогічні..., 2018; Маслій, 2018; Ryzhykov, 2018).

В окресленому контексті особливу увагу звернуто на:

- принципи управління освітнім процесом (Пет'ко, 2017);

- моделювання процесу підготовки майбутніх офіцерів ЗСУ (Інноваційні педагогічні..., 2018; Маслій, 2018; Петренко, Шевченко, 2017; Савченко, 2022; Ягупов, 2000);

- сучасні праці в галузі психології та педагогіки в контексті організації освітнього процесу закладу вищої освіти з урахуванням специфіки ВВНЗ та ВВП(ЗВО) (Маслій, 2018; Петренко, Шевченко, 2017; Стукан та ін., 2019; Устинов, 2007).

Відповідно до мети дослідження було проведено глибокий аналіз основних праць методологічного характеру в галузі педагогіки, психології, дидактики навчання й інтерактивного навчання. Особливу увагу приділено працям вітчизняних науковців у галузі військової педагогіки, методики специфіки викладання у військових навчальних закладах, андрагогіки.

Розглянемо другу групу методів – спостереження, бесіди, анкетування. Спостереження, що в нашому дослідженні формування управлінської компетентності офіцерів тактичного рівня

у процесі професійної підготовки застосовується з метою визначення основних складників професіо-психограми, активності респондентів, сформованості професіоналізму та інших параметрів, які впливають на якість освітнього процесу у ВВНЗ та ВВП(ЗВО). У період практики особливу увагу приділено методу спостереження за респондентами з метою дослідження їхньої адаптації до практичної діяльності та їхніх здібностей оцінювати середовище, працювати в емоціогенному полі, приймати і реалізовувати рішення.

Велике значення було приділено бесідам та інтерв'ю з офіцерами і курсантами. Бесіди в нашому дослідженні проводилися в експериментальній і контрольній групах з метою виявлення визначальних чинників, які впливають на організацію освітнього процесу у військовому закладі освіти.

Для аналізу рівня успішності навчання проведено аналіз документації у вищих військових закладах освіти (журнали успішності, методика виставлення оцінок і контроль знань, специфіка атестації військовослужбовців).

Спостереження — це метод збирання емпіричної інформації, який застосовується в умовах природних для об'єкта дослідження, без втручання в хід його активності. У педагогічному дослідженні його найчастіше називають педагогічним спостереженням, що чітко окреслює предмет спостереження. Взагалі розрізняють об'єктивне спостереження та самоспостереження, кожне з яких може бути як безпосереднім, так і опосередкованим (Інноваційні педагогічні..., 2018; Пет'ко, 2014). У разі самоспостереження опосередковуючими чинниками виступають щоденники об'єкта дослідження, мемуарна продукція та інші авторські джерела, які відображають події

його життя. Вимоги до організації педагогічного спостереження можуть бути різними залежно від характеру явища, яке вивчається, віку, стратегії дослідження. Організація педагогічного спостереження може бути як суцільною (чи то різноспрямованою), так і вибірковою. У будь-якому випадку добре організоване психолого-педагогічне спостереження вирізняє цілеспрямованість і аналітичність, зумовлені специфікою інтересу до об'єкта дослідження, а також його систематичність і комплексність.

Анкетування проводилося нами з метою дослідження тенденцій у розвитку військової освітньої системи і вимог стосовно формування управлінської компетентності офіцерів тактичного рівня в процесі професійної управлінської підготовки відповідно до сучасних вимог управління військовим підрозділом у ЗСУ. Особливу увагу при цьому приділено визначенню та обґрунтуванню за допомогою анкетування модельних характеристик управлінського складника майбутнього офіцера тактичного рівня відповідно до професіо-психограми. Із цією метою анкетування проведено з офіцерами і курсантами Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка та Військової академії (м. Одеса).

Третя група методів – методи оцінки інтелекту. Професійна компетентність військового командира тактичного рівня управління є основою професійної готовності офіцера до соціально значимої ефективної професійної діяльності, яка забезпечується за рахунок впровадження засобів інноваційних педагогічних технологій у освітній процес військового навчального закладу (Петренко, Шевченко, 2017; Савченко, 2021; Ягупов, 2000; Ryzhykov, 2018).

Четверта група методів – метод математичної статистики. Вся інформація, отримана під час експериментального дослідження, піддавалася ретельному аналізу і математичній обробці (Прохоров, Рижиков, 2017; Рижиков, 2010). Тому, визначимо наступні статичні параметри:

\bar{X} – математичне очікування;

σ – середньоквадратичне відхилення;

m – величина стандартної похибки;

r – коефіцієнт кореляції.

Достовірність відмінностей отриманих результатів дослідження визначали за допомогою t -критерія Стьюдента. Математичне очікування дискретної випадкової величини, якими в даній роботі стали результати тестування, анкетування, психофізіологічних параметрів тощо, визначалися за формулою 1:

$$\bar{X}_i = \frac{m_i}{N} = \frac{x_1 m_1 + x_2 m_2 + x_n m_n}{N}, \quad (1)$$

де:

$x_1 m_2$ і так далі – відповідає значенню параметрів, що вивчаються;

N – число випадків.

Середньоквадратичне відхилення визначалося за формулою 2:

$$\sigma = \sqrt{\frac{\sum_{x=1} (x_i - \bar{x})^2}{N}}. \quad (2)$$

Величину стандартної похибки визначали за формулою 3:

$$m = \frac{\sigma}{\sqrt{n}}, \quad (3)$$

де:

σ – середньоквадратичне відхилення;

n – об'єм вибірки.

Достовірність відмінностей визначалася за допомогою t -критерія Стьюдента за формулою 4:

$$t = \frac{\bar{x}_1 - \bar{x}_2}{\sqrt{m_1^2 + m_2^2}}, \quad (4)$$

де: \bar{x}_1 і \bar{x}_2 – середні арифметичне значення порівнюваних груп (контрольної та експериментальної);

m_1 і m_2 – відповідні стандартні похибки середньої величини в групах.

Представимо результати і проміжні дані математичної обробки отриманих показників експерименту. З метою підтвердження несуттєвої різниці між кількістю курсантів із різними рівнями сформованості ціннісних орієнтацій, творчого потенціалу і теоретичної підготовленості до професійної діяльності було проведено зіставлення розподілів за критерієм Пірсона χ^2 . Застосована методика дозволяє порівняти емпіричні розподіли однієї ознаки у декількох незалежних вибірках. У рамках дослідження зіставлялося 18 груп курсантів (9 контрольних і 9 експериментальних груп) на початку та в кінці експерименту.

Загальний обсяг вибірки курсантів становить 432 респондента (16 груп, із них 9 – контрольних та 9 – експериментальних; $N+M = 432$), що дозволяє говорити про те, що вибірка є випадковою і незалежною. Якості (ціннісні орієнтації, творчий потенціал, теоретична підготовка до управлінської професійної діяльності відповідно професіо-психограми) майбутніх офіцерів тактичного рівня мають властивості неперервності та розподілені на три рівні (високий, достатній і початковий). Оскільки всі вимоги до застосування методики дотримано, критерій Пірсона може застосовуватися для визначення вхідного

Рівні сформованості ціннісних орієнтацій майбутніх офіцерів справи до початку формульовального експерименту (за контрольним та експериментальним масивами)

Групи	Контрольні (кількість курсантів)		Експериментальні (кількість курсантів)		Всього
	Респонденти	%	Респонденти	%	
Високий рівень	51	23,61	53	24,54	104 (24,07%)
Достатній рівень	75	34,72	74	34,26	149 (34,49%)
Початковий рівень	90	41,67	89	41,20	179 (41,44%)
Всього	216		216		432

рівня сформованої управлінської компетентності у майбутніх офіцерів тактичного рівня.

Для виявлення наявного рівня сформованості управлінської компетентності майбутніх офіцерів тактичного рівня які приймали участь у дослідженні було розроблено і застосовано комплексну систему професіо-психограми для визначення сформованості складових управлінської компетентності, якими повинен володіти офіцер тактичного рівня для успішної управлінської професійної діяльності командира. Для визначення загального рівня сформованості управлінської компетентності у майбутніх офіцерів тактичного рівня нами розроблено управлінський складник професіо-психограми, що включає основні якості, знання, навички і вміння, особистісні характеристики військового управлінського складника командира тактичного рівня, які повинні бути сформовані у майбутнього офіцера тактичного рівня у процесі професійної спеціальної військової управлінської підготовки. Професіо-психограма і методику її розроблення було висвітлено в наших попередніх публікаціях (Савченко, 2022; Савченко: Технологія розробки..., 2022). Кожна з відповідей була оцінена курсантами по стобальній системі: від 1 до 100.

Отримані дані проаналізовано за кожним із показників сформованості управлінської компетентності. Так, розподіл курсантів за рівнями сформованості ціннісних орієнтацій військового управління (контрольна група) було представлено за такими пропорціями: *високий рівень* продемонстрували – 51(24%), *середній* – 75(35%) і *початковий* – 90 (41%) курсантів (Рис. 2):

Отже, кількісний показник серед курсантів, які досягли середнього та низького рівнів, є приблизно однаковими (табл. 1, рис. 1, 2).

Динаміка сформованості ціннісних орієнтацій в контрольних та експериментальних групах у вигляді цифрових порівнянь показано на табл. 1, своєю чергою показники у порівнянні представлено на рис. 2.

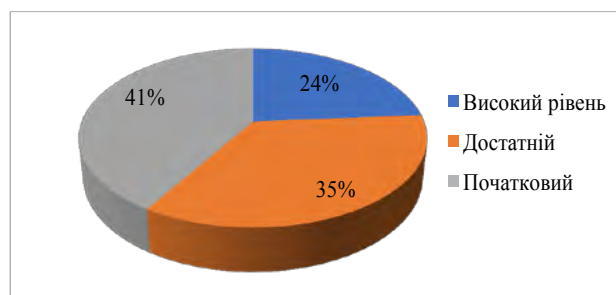

Рис. 2. Сформованість ціннісних орієнтацій курсантів (контрольна група)

Отже, аналіз презентованих даних на табл. 1 та рисунках 2 і 3, дозволяє стверджувати, що на початку експерименту показники є відносно однаковими в контрольних та експериментальних групах.

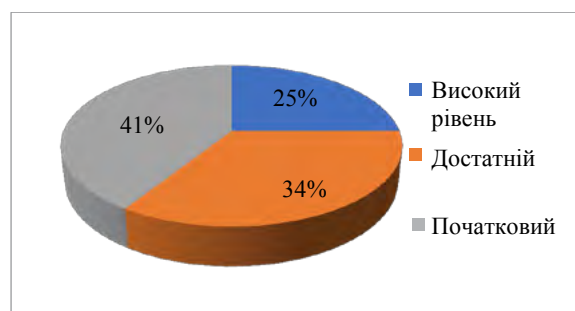

Рис. 3. Сформованість ціннісних орієнтацій курсантів (експериментальна група)

Опрацьовані дані успішності за результатами навчального року серед курсантів експериментальних та контрольних груп показали, що середній бал успішності серед курсантів другого курсу навчання серед експериментальних груп склав 3,95 балів за п'ятибальною системою оцінки, а серед курсантів контрольних груп – 3,9 балів, що є у межах допустимого для коректного початку і проведення педагогічного формульовального експерименту. Відмінність за результатами успішності складає 0,05 балів

чи 1 відсоток, що є відносно однаковим рівнем і відповідає відповідності стандартної похибки середньоквадратичної величини в групах.

Висновки. Підсумовуючи сказане зазначимо, що при виборі методів експериментального дослідження ми виходили з вимоги системності, що дозволяє охопити досліджувані явища в усіх його зв'язках, проявах, опосередковуваннях. Умовно зазначені та розкриті методи експериментального дослідження нами поділено на чотири групи: *психолого-педагогічні, спостереження, бесіди та анкетування, оцінка інтелекту, метод математичної статистики.*

За допомогою методу математичної статистики було наочно доведено однорідність контрольної та експериментальної груп, що засвід-

чили результати з розподілу курсантів за рівнями сформованості ціннісних орієнтацій військового управління (контрольна група), які були представлені за такими пропорціями: високий рівень продемонстрували – 51(24%), середній – 75(35%) і початковий – 90(41%) респондентів, тоді як курсанти експериментальної групи показали: високий рівень – 53(25%), середній – 74(35%) і низький – 89(41%).

Перспективи подальших досліджень. Отже, результати проведеного констатувального педагогічного експерименту засвідчили майже однакові рівні сформованості за загальною підготовкою та рівнем інтелекту респондентів-курсантів, що дало підставу для організації і проведення форму-вального педагогічного експерименту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зельницький А. М. Концептуальні засади гарантування якості підготовки майбутніх офіцерів Збройних сил України у вищих військових навчальних закладах. *Вісник Черкаського ун-ту. Педагогічні науки.* 2017. № 6. С. 71–83.
2. Інноваційні педагогічні технології та методики в освітньому процесі військових навчальних закладів провідних країн-членів НАТО і України: колективна монографія / за заг. ред. проф. В. С. Рижикова. Київ : Науково-досл. центр Військового ін-ту Київського нац. ун-ту імені Тараса Шевченка, 2018. 320 с.
3. Маслій О. М. Система професійної підготовки майбутніх офіцерів ракетно-артилерійського озброєння у вищих військових навчальних закладах: теоретичний і методичний аспекти: монографія. Хмельницький : ФОП Мельник А. А., 2019. 324 с.
4. Петренко В. М., Шевченко О. М. Методика воєнно-ідеологічної підготовки : навч. посіб. Суми : Сумський державний університет, 2017. 480 с.
5. Петько Л. В. Інтелектуальне виховання студентів педагогічних ВНЗ засобами іноземної мови у позанавчальній роботі. *Педагогіка вищої та середньої школи:* зб. наук. пр. Кривий Ріг : КДПУ, 2011. Вип. 31. С. 338–343. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/7971>
6. Петько Л. В. Особистість. Соціум. Навчальне Середовище. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди».* Педагогіка. Психологія. Філософія : збірник наукових праць. Переяслав-Хмельницький, 2014. Вип. 35. С. 101–109. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/7918>
7. Прохоров О. А., Рижиков В. С. Інтерактивні методи навчання: теорія та практика впровадження ділових (рольових) ігор в освітній процес військових навчальних закладів. *Інноваційна педагогіка.* 2020. Вип. 21. Т. 3. С. 87–92.
8. Рижиков В. С. Теорія і практика конструювання цільових моделей (професіограм) та процесу професійної підготовки майбутніх юристів : монографія. Херсон: ТОВ «Айлант», 2010. 280 с.
9. Савченко А. О. Система військової освіти України, як один із пріоритетних напрямів у побудові Збройних сил України. *Спільні дії військових формувань і правоохоронних органів держави: проблеми та перспективи* : зб. тез доповідей III Міжнародної науково-практ. конф. (м. Одеса, 22 жовтня 2021 р.). Одеса., 2021. С. 356.
10. Савченко А. О. Теоретичне обґрунтування та практична розробка моделі формування управлінської компетентності офіцерів тактичного рівня у процесі професійної підготовки. *Актуальні питання гуманітарних наук* : міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького держ. пед. ун-ту імені Івана Франка. 2022. № 55. Т. 3. С. 179–185. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/55-3-28>
11. Савченко А. О. Технологія розробки професіо-психограми управлінської компетентності офіцера тактичного рівня Збройних Сил України. *Наукові записки* : [зб. наук. статей] / М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова ; укл. Л. Л. Макаренко. Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Випуск СЛІІІ (153). С. 121–131. (Серія педагогічні та історичні науки) URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/38838>
12. Стукан С. О., Білошицький В. І., Бех С. М., Скуз Я. А. Організація та методика роботи з особовим складом : навчально-методичний посібник. Київ: НТУУ «КПІ імені Ігоря Сікорського», 2019. 128 с.
13. Устинов І.Ю. Методика роботи командира з підтримання правопорядку і зміцнення військової дисципліни : навч.-метод. посібник. 2007. URL: <http://medbib.in.ua/prilozhenie-38980.html>
14. Ягупов В. В. Військова дидактика: навчальний посібник. Київ: «Київський університет». 2000. 400 с
15. Bakhov I., Ryzhykov V., Kolisnyk O. Leadership Abilities of a Military Manager, Professionalism of a Commander as the Guarantee of the Practice of Effective Activity of a Military Organization. *International Journal of Engineering & Technology*; Vol. 7. No. 4.38 (2018): Special Issue 38. С. 45–49.
16. Pet'ko Lyudmila. Preparing higher school graduates in foreshortening of leader competencies for 2020. *Topical questions of contemporary science: Collection of scientific articles.* – Aspekt Publishing of Budget Printing Center, Taunton, MA 02780, United States of America, 2017, pp. 467–472. URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/13710>

17. Ryzhykov V. Method of organizing lessons in the armies in the way of modern world military educational practice. *Problems of the development of modern science: theory and practice* : Collection of scientific articles. EDEX, Madrid, España, 2018, pp. 218–228.

REFERENCES

- Zelnytskyi A. M. Kontseptualni zasady harantuvannya yakosti pidhotovky maibutnikh ofitseriv Zbroinykh syl Ukrainy u vyshchyykh viiskovykh navchalnykh zakladakh [Conceptual principles of guaranteeing the quality of training of future officers of the Armed Forces of Ukraine in higher military educational institutions]. *Herald of Cherkasy University. Pedagogical sciences*. 2017. Nr. 6, pp. 71–83. [in Ukrainian].
- Innovatsiini pedahohichni tekhnologii ta metodyky v osvithomu protsesi viiskovykh navchalnykh zakladiv providnykh krain-chleniv NATO i Ukrainy [Innovative pedagogical technologies and methods in the educational process of military educational institutions of the leading NATO member countries and Ukraine]: kolektyvna monohrafiia / za zah. red. prof. V. S. Ryzhykova. Kyiv: Naukovo-dosl. tsentr Viiskovoho in-tu Kyivskoho nats. un-tu imeni Tarasa Shevchenka, 2018. 320 p. [in Ukrainian].
- Maslii O. M. Systema profesiinoi pidhotovky maibutnikh ofitseriv raketno-artyleryiskoho ozbroiennia u vyshchyykh viiskovykh navchalnykh zakladakh: teoretychnyi i metodychnyi aspekty [System of professional training of future officers of missile and artillery weapons in higher military educational institutions: theoretical and methodical aspects]: monohrafiia. Khmelnytskyi : FOP Melnyk A. A., 2019. 324 p. [in Ukrainian].
- Petrenko V. M., Shevchenko O. M. Metodyka voienno-ideolohichnoi pidhotovky [Methodology of military and ideological training]: navch. posib. Sumy : Sumskyi derzhavnyi universytet, 2017. 480 p. [in Ukrainian].
- Petko L. V. Intelktualne vykhovannia studentiv pedahohichnykh VNZ zasobamy inozemnoi movy u pozanavchalnii roboti. *Pedahohika vyshchoi ta serednoi shkoly*: zb. nauk. pr. Kryvyi Rih : KDPU, 2011. Vol. 31, pp. 338–343 [in Ukrainian].
- Petko L. V. Osobystist. Sotsium. Navchalne Seredovyshe [Personality. Socium. Teaching Environment]. *Humanitarnyi visnyk DVNZ «Pereiaslav-Khmelnytskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni H.S.Skovorody»*. *Pedahohika. Psykholohiia. Filosofii* : zbirnyk naukovykh prats. Pereiaslav-Khmelnytskyi, 2014. Vol. 35, pp. 101–109. [in Ukrainian].
- Prokhorov O. A., Ryzhykov V. S. Interaktyvni metody navchannia: teoriia ta praktyka vprovadzhenia dilovykh (rolovykh) ihor v osvithnii protses viiskovykh navchalnykh zakladiv [Interactive learning methods: theory and practice of introducing business (role-playing) games into the educational process of military educational institutions]. *Innovative pedagogy*. 2020. Issue 21. Vol. 3, pp. 87–92. [in Ukrainian].
- Ryzhykov V. S. Teoriia i praktyka konstruiuvannya tsilovykh modelei (profesiohram) ta protsesu profesiinoi pidhotovky maibutnikh yurystiv [Theory and practice of constructing target models (professionograms) and the process of professional training of future lawyers]: monohrafiia. Kherson: "Ailant" LLC, 2010. 280 p. [in Ukrainian].
- Savchenko A. O. Systema viiskovoi osvity Ukrainy, yak odyn iz priorytetnykh napriamiv u pobudovi Zbroinykh syl Ukrainy [The military education system of Ukraine as one of the priority areas in the construction of the Armed Forces of Ukraine]. *Spilni dii viiskovykh formuvan i pravookhoronnykh orhaniv derzhavy: problemy ta perspektyvy*: zb. tez dopovidei III Mizhnarodnoi nauko-vo-prakt. konf. (m. Odesa, 22 zhovtnia 2021 r.). Odesa., 2021, pp. 356. [in Ukrainian].
- Savchenko A. O. Teoretychne obgruntuvannia ta praktychna rozrobka modeli formuvannia upravlinskoï kompetentnosti ofitseriv taktychnoho rivnia u protsesi profesiinoi pidhotovky [Theoretical justification and practical development of the model for forming managerial competencies of tactical level officers in the process of professional training]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk: mizhvuzivskyi zbirnyk naukovykh prats molodykh vchenykh Drohobyt'skoho derzh. ped. un-tu imeni Ivana Franka*. 2022. Vol. 55. Issue 3, pp. 179–185. [in Ukrainian].
- Savchenko A. O. Tekhnolohiia rozrobky profesio-psykhohramy upravlinskoï kompetentnosti ofitsera taktychnoho rivnia Zbroinykh Syl Ukrainy [Technology of developing a professional psychogram of the managerial competence of the tactical officer of the Armed Forces of Ukraine]. *Naukovi zapysky* : [zb. nauk. statei] / M-vo osvity i nauky Ukrainy, Nats. ped. un-t imeni M. P. Drahomanova ; ukl. L. L. Makarenko. Kyiv : Vydavnychiy dim «Helvetyka», 2022. Vol/ CLIII (153), pp. 121–131. (Seriya pedahohichni ta istorychni nauky) [in Ukrainian].
- Stukan S. O., Biloshytskyi V. I., Bekh S. M., Skuz Ya. A. Orhanizatsiia ta metodyka roboty z osobovym skladom [Organization and methods of working with personnel: educational and methodological manual]: navchalno-metodychnyi posibnyk. Kyiv: NTUU «KPI imeni Ihoria Sikorskoho», 2019. 128 p. [in Ukrainian].
- Ustynov I.Iu. Metodyka roboty komandyr z pidtrymanna pravoporiadku i zmitsnennia viiskovoi dystsypliny [The commander's work method for maintaining law and order and strengthening military discipline] : navch.-metod. posibnyk. 2007. URL: <http://medbib.in.ua/prilojenie-38980.html> [in Ukrainian].
- Yahupov V. V. Viiskova dydaktyka [Military didactics]: navchalnyi posibnyk. Kyiv: «Kyivskyi universytet». 2000. 400 p. [in Ukrainian].
- Bakhov I., Ryzhykov V., Kolisnyk O. Leadership Abilities of a Military Manager, Professionalism of a Commander as the Guarantee of the Practice of Effective Activity of a Military Organization. *International Journal of Engineering & Technology*; Vol. 7. No. 4.38 (2018): Special Issue 38. C. 45–49.
- Pet'ko Lyudmila. Preparing higher school graduates in foreshortening of leader competencies for 2020. *Topical questions of contemporary science*: Collection of scientific articles. – Aspekt Publishing of Budget Printing Center, Taunton, MA 02780, United States of America, 2017, pp. 467–472. URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/13710>[in Ukrainian].
- Ryzhykov V. Method of organizing lessons in the armies in the way of modern world military educational practice. *Problems of the development of modern science: theory and practice*: Collection of scientific articles. EDEX, Madrid, España, 2018, pp. 218–228.